

СОҒЛОМ ТУРМУШ ТАРЗИНИ ТАШКИЛ ЭТИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ

Сатторова Дилдор Гаппоровна

Тошкент давлат стоматология институти

Ижтимоий фанлар биоэтика курси билан кафедраси доценти

E-mail: dsttorjva1966@gmail.com

Маълумки, Соғлом турмуш тарзини ташкил этишнинг ҳуқуқий асослари аллақачон нисбатан янги ҳуқуқ тармоғи сифатида дунёнинг кўплаб мамлакатларининг ҳуқуқий тизими ва аҳолини ҳуқуқий маданиятининг таркибий қисмига айланган. Соғлиқни сақлаш соҳасидаги халқаро стандартлар, биринчи бўлиб, Жаҳон Соғлиқни Сақлаш Ташкилоти (ЖССТ) Уставида (Конституциясида) мустақамланган, унда ЖССТни асосий мақсади сифатида “Барча халқлар учун иложи борича энг юқори соғлиқни сақлаш даражасига эришиш” белгиланган.

Бугунги кунда соғлом турмуш тарзини ташкил этишнинг ҳуқуқий асослари дунё бўйича ягона юридик бирлик бўлиб, ўз таркибида институтларининг бирлиги билан тавсифланади, ҳуқуқнинг турли соҳа нормаларини ҳуқуқининг ягона тизимига бирлаштиради. Шу муносабат билан Соғлом турмуш тарзини ташкил этишнинг ҳуқуқий асослари – ижтимоий муносабатларни тартибга солувчи комплексли ҳуқуқ тармоғи бўлиб, унинг асосий мақсади ҳуқуқий тизимда алоҳида ўрин тутадиган одамлар саломатлигини максимал даражада яхшилаш имконини яратишдан иборатдир.

Фуқароларнинг саломатлигини ҳуқуқий асосда яхшилашда тиббиёт ҳуқуқиднинг ижтимоий-ҳуқуқий муносабатлари бир давлатнинг доирасидаги муносабатлардан кенгроқ қамровга эга бўлиши тиббиётнинг спецификаси, яъни ўзига хослиги билан боғлиқдир. Масалан, эпидемия, пандемиялар юзага

келганида ушбу муаммо бир давлат томонидан тартибга солинишини имкони йўқ. Шунда, тиббиёт ҳукуқи соҳасидаги ҳукуқий муносабатларни амалга оширишда, давлатлар, халқаро ҳукуматлараро ва баъзи халқаро нодавлат ташкилотлар каби халқаро ҳукуқ субъектларининг иштироки ва ҳамкорлигида давлатлараро халқаро-ҳукуқий муносабатлар юзага келади.

Уларнинг фаолияти биринчи навбатда глобал саломатликни яхшилаш ва инсон саломатлигининг энг юқори даражасини максималлаштиришга қаратилган. Шунга кўра, бундай ҳукуқий муносабатлар миллий тиббиёт ҳукуқи доирасидан чиқиб, халқаро ҳукуқнинг янги пайдо бўлган тармоғи – халқаро тиббиёт ҳукуқи томонидан тартибга солинишини тақозо этади. Шунини таъкидлаш жоизки, ҳозирги кунда халқаро тиббиёт ҳукуқи нормалари давлатларнинг миллий тиббиёт ҳукуқи нормаларини шакллантириш ва ривожланишига таъсири этган ҳолда дунё мамлакатларидаги Соғлом турмуш тарзини ташкил этишнинг ҳукуқий асосларига катта эътибор қаратилган.

Инсонларнинг ҳукуқи ва унинг аҳамияти ҳақида гапиришдан аввал, соғлом турмуш ҳаётини таъминлашга қаратилган турли омиллар билан боғлиқ бўлган кенгқамровли ажралмас инсон ҳукуқларидан бири “соғлиққа бўлган ҳукуқ”ни батафсил ўрганиш аҳамиятлидир. “Соғлиққа бўлган ҳукуқ” давлат томонидан таъминланиши шарт бўлган хавфсиз ичимлик сувини, хавфсиз ва сифатли озиқ-овқатни, яшашга қулай уй-жой, соғлиқни сақлаш нормаларига тўғри келадиган меҳнат шароитлари, тоза ва соғлом атроф-муҳит, соғлиқни сақлаш бўйича таълим ва хабардорлик, гендер тенглиги ҳукуқлари ва бошқа эркинликларни (масалан, тиббий аралашувга беморни розилигисиз дучор этилмаслик, қийноқлардан холи бўлиш ҳукуқи ва бошқалар)ни ўз ичига олади. Эътиборлиси, соғлиққа бўлган ҳукуқнинг деярли барча ҳукуқлари барқарор ривожланиш мақсадларида ҳам акс эттирилган.

Шунга кўра, соғлиққа бўлган ҳукуқ халқаро тиббиёт ҳукуқининг асосий институти сифатида ўрин олган.

Маълумки, инсонни соғлиққа бўлган ҳуқуқи кўплаб халқаро шартномаларда эътироф этилган.

XIX асрнинг охиридан бошлаб иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқларни тан олиш ҳаракати юзага келади ва ушбу уринишларнинг натижасида шу асрда илк соғлиқни сақлаш бўйича қонунлар қабул қилинади .

XX асрда – соғлиққа бўлган ҳуқуқ инсон ҳуқуқи сифатида тан олинади XIX асргача олимлар томондан ва расмий ҳужжатларда соғлиққа бўлган ҳуқуқ камдан-кам тилга олинган. Бироқ, давлат ёки ҳеч бўлмаганда жамиятнинг фуқаролар соғлиғи учун жавобгарлик ҳисси хаттоки энг қадимги цивилизацияларда намоён бўлган. Қадимдан ҳокимият аҳоли саломатлигини яхшилаш чораларини кўрган. Жамиятнинг бундай ҳаракатларининг жамланиши одатда “жамоат саломатлиғи” деб юритилган. Хаттоки, баъзан ҳозирги замон илмий адабиётларида ҳам “соғлиқни сақлаш ҳуқуқи”, шунингдек, “халқаро соғлиқни сақлаш ҳуқуқи” тушунчасидан тез-тез фойдаланилади.

Ижтимоий ва маданий ҳуқуқларнинг энг жадал ривожланиши Иккинчи жаҳон урушидан кейин бошланди. Бу ҳуқуқлар турли халқаро шартномалар ва декларацияларда, шунингдек ўша даврда қабул қилинган миллий Конституцияларда мустаҳкамланган. Саломатликнинг ижтимоий-иқтисодий инсон ҳуқуқи сифатида тан олиниши 1945 йилда Сан-Францискода бўлиб ўтган халқаро тартиб бўйича Бирлашган Миллатлар ташкилоти конференциясидан бошланди. Ушбу анжуманда Бразилия делегацияси томонидан тақдим этилган Меморандумда Спеллмани (Нью-Йорк архиепископи) қуйидагича фикри акс эттирилган эди: “тиббиёт-дунёнинг устунларидан бири”. Ушбу Меморандумдан келиб чиққан ҳолда, БМТ Уставининг 55-моддасида “БМТ халқаро иқтисодий ва ижтимоий муаммоларни, шунингдек, инсон саломатлиғи билан боғлиқ муаммоларни ҳал қилишга ўз ҳиссасини қўшиши керак”, деб қайд этилган...

Шу кунгача ҳам соғлиққа бўлган ҳуқуқнинг аниқ мазмуни ва таърифи атрофида кўплаб тафовутлар юзага келган. Шу сабабли бу соҳадаги олиб бориладиган ишлар кўламини кенгайтириш мақсадга мувофиқ булади. Инсон саломатлиги барча нарсдан муҳим омилдир. Фуқароларнинг соғлом турмуш тарзини яратишда мамдакатимизда давлат дастурлари доирасида иш олиб борилмоқда. Мақсадимиз фуқароларимизни соғлом турмуш тарзини ташкил этишдан иборат.

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Д. Г. Саттарова, Рихсиева Д. Ф. Цели и задачи всеобщей декларации о правах человека и биоэтике // Научный медицинский журнал “ АИЦЕННИА” - Россия, 2020 - №74 - Б.20-23. [Wwww.avicenna-idp.ru](http://www.avicenna-idp.ru).

2. Сатторова Д. Ф. БУГУНГИ ЗАМОНАВИЙ МУАММОЛАР, ЗИДДИЯТЛАР ВА МУЛОҲАЗАЛАР-2022-165-169-. <https://doi.org/10.24412/2181-1385-2022>.

3. Сатторова Д. Ф. Ҳаракат стратегиясидан-тараққиёт стратегияси сари асосий ғояси асосида олий тиббий таълимни такомиллаштириш // Медицина ва инновация.- Тошкент, 2022.- Б.205-208.

4. Сатторова Д. Ф. Ҳаракат стратегиясидан-тараққиёт стратегияси сари тамойили асосида замонавий ўқитишнинг аҳамияти // “Цифровизация в обучении гуманитарных дисциплин в медицинском высшем образовании” Сборник научных трудов -2022.-193-196.